

Голові спеціалізованої вченої ради

ДФ 20 051.152

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

доктору історичних наук,

професору Марчуку Василю Васильовичу

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

Ніколаєнко Наталії Олександрівни, доктора політичних наук, професора, в.о. завідувача кафедри національної безпеки та політичного аналізу, Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова на дисертацію Коник Тетяни Григорівни «Державна політика із забезпечення національної безпеки України (1991–2004 рр.)», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена цілим комплексом внутрішніх і зовнішніх чинників, що формують сучасне безпекове середовище держави. У ХХІ столітті безпека набуває багатовимірного характеру — вона вже не обмежується суто воєнною складовою, а охоплює політичну, економічну, екологічну, інформаційну, кібернетичну та соціокультурну сфери. Саме тому державна політика має розвиватися як цілісна система рішень і дій, спрямованих на запобігання, нейтралізацію та подолання загроз національним інтересам України.

У дисертаційному дослідженні всебічно проаналізовано концептуальні, нормативно-правові та інституційні засади державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України.

З огляду на збройну агресію РФ проти України, що триває з 2014 року і набула повномасштабного характеру у 2022 році, питання забезпечення національної безпеки стало не лише пріоритетним напрямом державної

політики, а й передумовою виживання держави як суверенного суб'єкта міжнародного права. У цих умовах від державної політики очікується не декларативність, а реальна спроможність реагувати на виклики, що постають перед країною. Це передбачає наявність ефективних правових механізмів, належної інституційної архітектури та гнучких управлінських рішень.

Крім зовнішніх загроз, що походять від агресивної зовнішньої політики окремих держав, зокрема РФ, Україна стикається й з внутрішніми викликами: політичною поляризацією, корупцією, недовірою до державних інституцій, незбалансованістю між гілками влади. Усі ці чинники прямо або опосередковано впливають на загальний рівень національної безпеки та потребують системного дослідження, щоб держава могла адекватно реагувати на них, зберігаючи демократичний устрій, права і свободи громадян.

У цьому контексті особливо важливим є наукове осмислення державної політики як механізму формування стратегічних рішень, планування й реалізації заходів безпекового характеру. Вивчення теоретичних основ, правових засад, інституційної структури та практичних механізмів реалізації державної політики дозволяє сформулювати чітке уявлення про її ефективність, удосконалити нормативно-правову базу, підвищити рівень узгодженості між елементами системи безпеки й оборони.

Крім того, актуальність дослідження зростає у зв'язку з необхідністю імплементації європейських стандартів у сфері безпеки, зокрема в контексті євроатлантичної інтеграції України. Це вимагає аналізу відповідності державної політики у сфері безпеки міжнародним зобов'язанням, стандартам НАТО та ЄС, а також адаптації вітчизняного законодавства до практик демократичного контролю над сектором безпеки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження проведене у межах комплексної науково-дослідної роботи «Розвиток політичних інститутів і процесів в сучасному світі» (реєстраційний номер 0116U007101), яка виконувалась на факультеті історії, політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету у 2019-2022 рр. та «Трансформація політичних інститутів та політичних процесів

в умовах викликів сучасності» (реєстраційний номер 0122U200418), яка розроблялась з 2022 року. Дисертаційне дослідження завершене на кафедрі політичних інститутів та процесів (з 01 січня 2025 року – кафедри політичних наук) в рамках держбюджетної теми Навчально-методичного і наукового центру політичних та євроінтеграційних досліджень «Євроінтеграційний вибір України: історія, політика, перспективи» за номером державної реєстрації 0109U001413.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації «Державна політика України із забезпечення національної безпеки (1991–2004 рр.)», відзначаються належним рівнем аргументованості, внутрішньою логічною послідовністю та відповідністю обраний теоретико-методологічній основі дослідження.

Передусім слід зазначити, що дисертанткою коректно визначено об'єкт і предмет наукового пошуку. Чітке окреслення наукової гіпотези та завдань дослідження дозволило побудувати роботу за принципом логічної наступності — від теоретичних засад до прикладного аналізу.

Висновки дисертації ґрунтуються на комплексному міждисциплінарному підході, що поєднує філософські, правові, політологічні, соціально-поведінкові та безпекові методи. Дослідження базується на використанні широкого спектра загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: історичного — для з'ясування генези та еволюції державної політики у сфері національної безпеки; формально-логічних методів — для уточнення категоріального апарату та тлумачення правових норм, які регулюють сферу безпеки; порівняльного методу — для зіставлення національного та зарубіжного досвіду у сфері безпекової політики; методу аналогії та узагальнення — для формулювання власних дефініцій ключових понять і концептуальних положень; емпіричних та політичних методів, включно з case-study та крос-темпоральними порівняннями.

Обґрунтованість наукових положень підтверджується системним аналізом значної джерельної бази, що включає міжнародно-правові акти і нормативно-правові акти України, офіційні стратегії, а також сучасну українську та зарубіжну наукову літературу. Загальна кількість використаних джерел (понад 300 позицій) є достатньою для забезпечення комплексного теоретичного і прикладного аналізу досліджуваної проблематики.

Особливої уваги заслуговує новизна та обґрунтованість авторських дефініцій понять *«державна політика із забезпечення національної безпеки»*, *«державна політика національної безпеки України»*, *«державна безпека»*, що мають значний потенціал для подальшого використання у науковій теорії та практиці державного управління. Аргументація щодо політико-правової природи державної політики безпеки базується на положеннях Конституції України, чинного законодавства, концептуальних підходах політичної науки та адміністративного права, що свідчить про високу якість теоретичної бази.

Обґрунтованими є також висновки щодо періодизації формування державної політики із забезпечення національної безпеки, класифікації її видів та визначення структурних елементів процесу формування політики у безпековій сфері. Рекомендації щодо удосконалення нормативно-правової бази, зокрема пропозиції внесення змін до Закону України *«Про національну безпеку»*, базуються як на ретроспективному аналізі, так і на врахуванні актуальних європейських стандартів.

Загалом, положення, висновки та практичні рекомендації, сформульовані у дисертації, є теоретично і методологічно виваженими, ґрунтуються на ретельному аналізі, відповідають сучасним потребам науки та практики, а також мають прикладне значення для вдосконалення державної політики України у сфері забезпечення національної безпеки.

Наукова новизна та достовірність одержаних результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у започаткуванні нового напрямку фундаментальних досліджень, що стосується вивчення генези державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України, а також системного аналізу процесу становлення та розвитку національного

законодавства у зазначеній сфері. Представлене дисертаційне дослідження є одним із перших комплексних наукових напрацювань, присвячених визначенню та теоретико-правовому обґрунтуванню концептуальних, нормативних та організаційних засад формування і реалізації державної політики із забезпечення національної безпеки України, а також дослідженню відповідних процесів у період 1991–2004 років. У межах дисертації розкрито сутність і зміст державної політики у зазначеній сфері, а також проаналізовано основні етапи її еволюції в процесі становлення України як незалежної, суверенної держави.

У процесі проведення дослідження сформульовано низку нових наукових положень, які мають теоретичне і практичне значення, зокрема: **вперше:**

- на підставі комплексного аналізу наукових джерел українських і зарубіжних дослідників розроблено авторське визначення поняття *«державна політика із забезпечення національної безпеки»*, яке відображає її концептуальні ознаки, внутрішню структуру та співвідношення із суміжними категоріями;

- застосовано діяльнісний підхід до структуризації державної політики у сфері національної безпеки, що дало змогу розглядати її як динамічну систему, яка включає суб'єктів, об'єкти, цілі, завдання, форми, методи та засоби, спрямовані на гарантування безпечного функціонування та сталого розвитку держави;

- здійснено комплексне дослідження етапів становлення та розвитку державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України у період 1990–2004 років, із чітким виділенням періодів її еволюції;

- сформульовано сутність процесу формування державної політики із забезпечення національної безпеки України як політико-правової категорії, що відображає взаємозалежність державної політики та права;

- доведено, що реалізація державної політики у сфері національної безпеки повинна ґрунтуватися на комплексній взаємодії обов'язкових складових, які забезпечують її ефективність;

- теоретично обґрунтовано, що державна політика у правовій державі має характер політико-правової категорії, оскільки діяльність органів державної влади є нерозривно пов'язаною з правовими нормами.

Практичне значення результатів дослідження.

Практична значущість дисертації Коник Т.Г. полягає в тому, що в межах дисертаційного дослідження було сформульовано та аргументовано наукові висновки, які дають змогу глибше зрозуміти сутність державної політики у сфері забезпечення національної безпеки, а також її теоретичні, правові та організаційні засади формування і реалізації. Одержані результати сприяють розширенню теоретико-правового розуміння державної політики України загалом, що може бути корисним для її подальшого вдосконалення. Основні результати роботи можуть знайти практичне застосування, для удосконалення чинного законодавства щодо правового забезпечення процесу формування та реалізації державної політики у різних сферах суспільного життя, з урахуванням інтеграції України до Європейського Союзу та НАТО; для підвищення ефективності реалізації державної політики органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування України; у наукових дослідженнях з метою зміцнення наукового підґрунтя державної політики, зокрема у сфері національної безпеки, удосконалення її теоретичних, правових і організаційних засад, а також для проведення галузевих і міждисциплінарних наукових досліджень; та безпосередньо в освітньому процесі.

Загальна оцінка змісту роботи.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність обраної проблематики, доцільність її наукового опрацювання та зв'язок із пріоритетними напрямками сучасних політичних і правових досліджень. Вибір предмета зумовлений стратегічним значенням державної політики із забезпечення національної безпеки для сталого розвитку України, збереження її суверенітету, територіальної цілісності та ефективності функціонування механізмів державної влади. Окремо підкреслено необхідність ґрунтовного вивчення історичних аспектів формування і реалізації цієї політики з огляду на потребу врахування відповідного досвіду задля підвищення результативності захисту

національних інтересів. Особливої актуальності дослідження набуває з огляду на відсутність комплексних наукових напрацювань, які б системно охоплювали зазначене питання у політико-правовому дискурсі.

Перший розділ дисертації присвячений теоретико-методологічним засадам дослідження державної політики із забезпечення національної безпеки України. Системно проаналізовано стан наукової розробки ключових понять, простежено еволюцію категорій «державна політика» і «національна безпека» як складових політико-правового інструментарію державного управління. Запропоновано власні дефініції зазначених понять із позиції їх розгляду як політичних інститутів. Сформульовано концептуальні основи дослідження державної політики у сфері національної безпеки України, а також актуальні підходи до осмислення механізмів її реалізації.

У межах теоретичного аналізу застосовано міждисциплінарний підхід, що поєднує результати наукових досліджень у сфері гуманітарних і соціально-поведінкових наук, права, безпеки та воєнних студій. Використання філософських, загальнонаукових і спеціальних методів пізнання забезпечило комплексне дослідження особливостей теоретичних, правових і практичних аспектів формування державної політики із забезпечення національної безпеки України у відповідний історичний період.

У другому розділі дисертації розкрито концептуальні засади організації державної політики у сфері національної безпеки. Досліджено сутність зазначеної політики як політико-правової категорії, що передбачає створення правових та організаційних умов для гарантування безпечного і сталого розвитку держави. Визначено, що державна політика у сфері національної безпеки реалізується через діяльність вищих органів державної влади, спрямовану на визначення стратегічних цілей, пріоритетів і регулятивних заходів у сфері безпеки, що закріплюються у програмних та нормативно-правових актах.

У межах цього розділу здійснено ретроспективний аналіз становлення правових і теоретичних засад формування державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України в період 1991–2004 років,

виокремлено ключові проблеми законодавчого регулювання у цій сфері. Окрему увагу приділено вивченню мотиваційних чинників прийняття політичних рішень безпекового характеру ключовими суб'єктами державного управління.

Третій розділ присвячено дослідженню особливостей практичної реалізації державної політики із забезпечення національної безпеки у 1991–2004 роках та можливостей її модернізації з урахуванням сучасних викликів. Здійснено аналіз теоретичних засад, механізмів і специфіки впровадження державної політики у сфері національної безпеки в зазначений період. Обґрунтовано необхідність використання позитивного історичного досвіду формування та реалізації безпекової політики для її адаптації в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Оцінено сучасний стан безпекової політики держави, окреслено перспективи її модернізації, зокрема через залучення інститутів громадянського суспільства, включно з політичними партіями та громадськими об'єднаннями, до процесів вироблення та реалізації рішень у сфері національної безпеки.

У висновках дисертації сформульовано комплекс теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення нормативно-правового забезпечення державної політики із забезпечення національної безпеки України. З урахуванням актуальних інтеграційних процесів наголошено на доцільності внесення змін до Закону України «Про національну безпеку», зокрема щодо чіткого визначення суб'єктів безпеки, їхніх повноважень, сфери відповідальності, принципів координації та взаємодії.

Особливий акцент зроблено на практичній доцільності врахування позитивного досвіду державотворення початкового періоду незалежності України для подальшого розвитку ефективної безпекової політики. У межах дисертації розроблено і теоретично обґрунтовано законопроектні пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства з метою підвищення дієвості державної політики у сфері національної безпеки.

Слід відзначити високий ступінь апробації основних положень дисертації. Результати дослідження активно впроваджувались через участь

авторки у міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, а також через публікації у провідних фахових виданнях, у тому числі проіндексованих у міжнародних наукометричних базах.

Стиль викладу відповідає академічним стандартам, матеріал поданий доступно, послідовно, із належною аргументацією. Використання сучасної термінології, належний рівень цитування, коректність оперування джерельною базою свідчать про високий рівень наукової зрілості здобувачки.

Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, а також висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 320 сторінок, основний текст становить 214 сторінки. Список використаних джерел 310 позицій. Оформлення дисертації відповідає вимогам до такого виду робіт. Аналіз тексту дисертаційної роботи свідчить про дотримання автором вимог академічної доброчесності. У роботі подано посилання на відповідні джерела при використанні ідей, розробок, тверджень і відомостей, а також надано достовірну інформацію про результати наукової роботи, використані методи дослідження і джерела інформації. Представлений рукопис дисертації у повній мірі відповідає спеціальності 052 «Політологія».

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи.

Дисертаційне дослідження Тетяни Григорівни Коник відзначається високим рівнем наукової аргументації, теоретичної новизни та прикладної значущості. Водночас, з огляду на комплексність тематики та міждисциплінарний характер предмета дослідження, низка положень роботи може слугувати підґрунтям для подальшої наукової дискусії або потребує уточнення. Зокрема, слід звернути увагу на такі аспекти:

Недостатня аргументація щодо віднесення державної політики у сфері національної безпеки виключно до політико-правових категорій. Авторка слушно обґрунтовує правовий вимір політики безпеки, проте деякі положення виглядають дещо категоричними, без належного врахування міждисциплінарної природи цієї політики, що передбачає також економічний, соціальний,

гуманітарний та інші аспекти. Це питання потребує більш системного аналізу у межах дисертаційного тексту.

Невиправдана фрагментарність у характеристиці практичного етапу реалізації державної політики у сфері національної безпеки в період 1991–2004 років. У третьому розділі подано загальні висновки щодо історичного розвитку політики національної безпеки, однак конкретні приклади нормативно-правових актів, практичних рішень чи конкретних подій, що відображають ефективність чи проблематику реалізації, висвітлено недостатньо повно. Це ускладнює сприйняття практичного аспекту теми.

Формальна декларативність у розділі щодо законопроектних пропозицій. Попри те, що авторка пропонує внесення змін до Закону України «Про національну безпеку», зміст і аргументація окремих законодавчих ініціатив залишаються поверховими, без достатньої деталізації або посилання на порівняльно-правовий чи емпіричний аналіз. Це послаблює практичну складову запропонованих рекомендацій.

Концептуальне співвідношення понять "національна безпека" та "державна безпека". Авторка використовує як поняття «національна безпека», так і «державна безпека», однак межі між ними залишаються розмитими. Ураховуючи актуальність і складність безпекової термінології, доцільним є поглиблення теоретичного аналізу їх співвідношення в контексті сучасних наукових підходів і міжнародно-правових орієнтирів.

Відсутність кількісного чи емпіричного аналізу ефективності реалізації державної політики національної безпеки у 1991–2004 роках. Попри високий рівень політико-правового аналізу, дослідження потребує посилення емпіричної складової шляхом залучення кількісних методів оцінювання — зокрема, аналізу статистичних даних, рівня загроз та викликів, динаміки нормативного регулювання.

Наявність окремих повторів у структурі висновків. Подекуди спостерігається дублювання окремих формулювань у загальних та підсумкових висновках, що не впливає на змістовну якість, але потребує редакційного уточнення для досягнення максимальної лаконічності.

Висновок: Однак, зазначені недоліки суттєво не впливають на належний рівень здійсненого Т.Г. Коник дослідження. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія, виконана на тему «Державна політика із забезпечення національної безпеки України (1991-2014 рр.)» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке характеризується актуальністю, науковою новизною, має теоретичне та практичне значення, що відображено в наукових публікаціях автора. Кваліфікаційна наукова праця відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.03.2024 р.), «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно Наказом МОН України від 31.05.2019 р. № 759), тому її автор Коник Тетяна Григорівна заслуговує на присудження наукового ступеню доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,

в.о.кафедри національної безпеки та політичного аналізу

Національного університету кораблебудування

імені адмірала Макарова

Н.О. Ніколаєнко